

Medlemsinformation 5 - december 1994

"Kultur & Historia"

En ny tidskrift för dig i Upplands-Bro

Kungsängensföretaget "Kultur 1743" ger nu UKF möjlighet att starta utgivningen av en tidskrift för kultur och historia med särskild inriktning på närområdet. Samarbetet mellan UKF och Kultur 1743 har med åren alltmer fördjupats.

Tid att minnas - En resa i tiden

Tillsammans vill vi under detta tema presentera vår kultur och historia för en bredare publik. Här finns artiklar av skilda slag. Det är framförallt medlemmar i UKF som berättar om hembygden, om resultaten av forskarmödor, om historiskt intressanta händelser.

I första numret kan du exempelvis läsa om den utveckling som ledde fram till bildandet av forskningsinstitutet. Du får här också den första presentationen av det "stora historiska projektet" som Kultur 1743 tagit initiativ till och som avses att förläggas till Upplands-Bro. Här finns en kort presentation av föreningar och organisationer som arbetar med kulturfrågor i kommunen.

Du kan läsa om de marinarkeologiska undersökningarna vid Stäket, om vikingafärder i våra farvatten, hur det var för drygt 100 år sedan när telefonen kom till Sverige. Visste du att den berömda svenska offentlighetsprincipen har ett nära samband med de krav som de demonstrerande dalkarlarna formulerade i Kungsängen 1743?

En turistkarta med kortfattade beskrivningar av våra sevärdheter finns på mittuppslaget i den 16-sidiga fyrfärgspubliceringen, som vi säljer för 40:-

Vi ber alla medlemmar att inte bara köpa tidningen för egen del utan också ge den som present till vänner och bekanta, till barn och barnbarn. Inför julen kommer den att säljas där tillfälle ges. Om du inte får hembesök kan du köpa några exemplar på biblioteken, i Art Center i Kungsängen, i bokhandeln i Bålsta.

Vi hoppas nå en god försäljning. Det är nämligen för inkomsterna som vi skall trycka Del 4 av bokserien *Vad hände egentligen?* boken med temat Håtuna och Håtunaleken.

Du kan tyvärr inte prenumerera på tidningen; vi kan nämligen inte utlova ett bestämt antal nummer per år. Vi planerar dock för ett nytt nummer inom nästa år.

Hembygdsböcker - Julpresenter

Många har funnit att *hembygdsböcker är bra julklappar*.

Samtidigt som du sprider intressant information om vår bygd hjälper du UKF att finansiera utgivningen av nya böcker. Vi har material för många fler böcker. Som medlem kan du få böckerna med viss rabatt enligt det erbjudande som fanns infört i nr 3 och 4 av vår medlemsinformation. *Passa på att förse dig med den kompletta serien!*

Du kan *inte* få böckerna med rabatt på biblioteken och andra inköpsställen, endast direkt genom UKF. Ring och beställ eller skicka in på pg 27 58 94 - 4.

Tredje boken - Dalupproret 1743

- försöker ge dig själv möjlighet att finna svaren på känsliga frågor

- ger bakgrunden till offentlighetsprincipen

Om du ännu inte skaffat del 3 - boken som skildrar Stora daldansen med nya perspektiv - bör du göra det snarast. Det som hände 1743 är av stor betydelse på många sätt. Några exempel:

- * Du får exempel på hur ett politiskt utspel kan vända allmänhetens uppmärksamhet från ett alltför närgånget granskande av de misstag som de makthavande gjort sig skyldiga till.
- * Du erinras om dåtida mycket effektiva informationskanaler, som vida överträffar dagens, om än långsammare.
- * Du kan läsa vad prästen i Bro skrev om den politiska oron i landet i den första romanen på svenska språket.
- * Om du ställer dig undrande till förut ej beaktade synpunkter kan du själv försöka finna de rätta svaren i närmare femtiotalet återgivna dokument och memoarer. Gick militären till aktion utan den politiska ledningens vetskap? Varför vägrade flera regementen att skjuta på demonstranterna? Vilken metod användes till slut för att få svenska soldater att skjuta mot svenska bönder? Varför avslutades nedgörandet av demonstranterna med en massaker på försvarslösa bönder? Vilka stod för massakern?
- * Varför brydde man sig inte om det för dalbönderna framgångsrika förhandlingsresultatet?
- * Hur blev det bestämt att 12 000 ryska soldater kom att ligga runt Stockholm i nio månader?

Många fler frågor kommer du att ställa dig vid läsningen av **Tredje boken i serien Vad hände egentligen?** Till exempel: Kan punkterna i Tibble-dokumentet anses vara ett förebud till den kommande offentlighetsprincipen, när man begär att få veta hur Sveriges krigsförklaring mot Ryssland kom till? Detta fanns att läsa i riksdagens hemliga protokoll.

Våren 1995

Programmet under våren kommer att innehålla ett antal studiebesök, bl a en specialvisning på riksarkivet med gamla pergamentsbrev som berör Upplands-Bro. Vi räknar med att besöka den nya Minnesavdelningen inom Nordiska museet, nu flyttad till Linnégatan. Vidare kommer vi att arrangera ett besök på ett privat musikmuseum på Riddargatan. Även några föredragshållare tar vi ut till Upplands-Bro. Troligen blir det också en konsert med historisk anknytning. De närmare tiderna för programmet kommer i Medlemsinformation nr 1 1995.

Storm i somras - arkeologisk undersökning

Stormen drabbade även fornlämningsområdet vid Stora Ekeby i Låssa. Tre tallar och en björk vräktes omkull. Björken stod mitt i en gravhög av 10-12 m diameter. Innehållet i graven blottades och man såg omedelbart i själva rotvältan ett antal pärlor. Läns museet tillkallades och beslöt att snarast göra en undersökning av graven. Man hittade fler pärlor, ett 30-tal gula, blå och tegelröda. Jordgraven hade en stenpackning i centrum. Där fann man en krossad gravurna. Den var ganska grovt tillkommen, inte lika förnämligt gjord som på stenåldern. Nästan alla bitar kunde återfinnas och krukans torde vid det här laget vara ihopklistrad. Den är ca 30 cm hög, cylinderformad med någon utbuktning upptill.

Osteologen, som undersökte benresterna kunde konstatera att det var en vuxen kvinna. Det framgick av ögonglobernas utformning. Även en hund hade begravts tillsammans med den döda.

Gravfältet vid Leran

I detta sammanhang vill jag erinra om ett vackert gravfält vid Leran några hundra meter söder om Stora Ekby. Den stora uppmärksamhet som ägnats Rösaring och gravfälten omedelbart nedanför

åsen har gjort att detta fält mer eller mindre har glömts bort. Några av gravhögarna här är större och högre än på de andra ställena. På två av dem finns en rest sten på toppen.

De har legat mycket framträdande i forntidens samhälle på stranden av den dåtida Säbyholmsviken som här svängde av mot Rösaringshållet och bildade en skyddad mindre vik med en säker hamn för båtar. Topografin har en viss likhet med hamnen vid Fornsigstuna. Väderstrecken för såväl hamnen som bebyggelsen är desamma och här finns en terrassliknande bildning.

Du som inte hade tillfälle att delta i Bro hembygdsförenings vandring i området i höstas har en ny upplevelse att vänta om du besöker området. Förutom jordhögar finns ett antal stensättningar av olika format. Är du uppmärksam kommer du att från dem kunna skilja ut stengrunden efter en föregångare till det nuvarande torpet Leran.

Fångstgrop - varggrop

Under senaste året har jag ett par gånger stött på kraftigt utformade gropar på toppen av jordhögar. Dessa högar har inte haft karaktär av gravhögar. Vid Leran finns en grop som kunde uppfattas som jordkällare eller iskällare. Men det finns ingen rest av en dörröppning. Gropen är dessutom för stor för att vara en sk potatisgrop och den har branta inre sidor. Det är inte heller en sådan grop som man brukar finna i gravhögar och som uppkommit genom att en gravkammare av trä sjunkit ihop och lämnat en grop efter sig; traditionen brukar förklara sådana gropar som resultat av gravplundring i gången tid.

Inte så långt från några kända fångstgropar vid Draget visade mig skogvaktaren en ganska stor hög med en grop på toppen. Det handlade definitivt inte om någon gravhög. Men vad kan anläggningen ha använts till. Kan en grop, som fyller hela toppen av en hög vara en fångstgrop? Vi vet att djur, som skulle fångas i gropar leddes fram mot fångsplatsen med hjälp av bl a stängsel. Genom gropens placering kunde djuren inte se fällan. Detta är emellertid bara spekulationer från min sida. Döm om min häpnad - och glädje - när jag fann följande ord i en utländsk reseskildring från Dalarna år 1634.

"Vi gingo därefter upp på några kullar i närheten, där man plägar anlägga varggropar; det finns nämligen en myckenhet vargar här omkring, som man sålunda fångar och drager nytta av, ty man får tre riksdaler för varje vargskinn."

Fornminnesinventeringen

Genom läns museets försorg får nu UKF alla kompletteringar som görs till fornminnesinventeringen. Tidigare har UKF och biblioteken, liksom Bygg- och miljökontoret hela fornminnesinventeringen i tre fullmatade pärmar. Samtliga registreringsnummer finns inlagda på UKF:s och kommunens ekonomiska karta.

Håtunaleken - Hermans historia

1994 blir ett år i Håtunalekens tecken. Många hundratals Upplands-Bro-bor såg första årets föreställningar av krönikespelet kring Håtunaleken i somras. I maj, parallellt med repetitionerna, var Herman Lindqvist i Håtuna för att spela in sin version av händelsen. Göteborgs TV har nyligen i brev meddelat att avsnittet om Håtunaleken och Nyköpings gästabad sänds i TV2 i julveckan tisdagen 20 dec. kl. 21.00.

Dubbelspåret - 1700-tals landsvägen - Fridegårdsgrottan

Vill du uppleva den gamla 1700-tals landsvägen som finns orörd från bommarna vid Toresta bort mot Bålsta bör du passa på snarast. Den kommer att användas som transportväg när järnvägen får ny sträckning vid utfarten från Bålsta. Spåret kommer att gå ett 50-tal meter från den vackra skogsvägen. En del av spåret kommer att gå i en tunnel som har sin mynning bara 40-50 m från Rövärgrottan - eller Fridegårdsgrottan som den nu också kallas. Grottan är försedd med skylt och vägen dit är nu väl

upptrampad. Den ligger ca 100 m till höger om 1700-tals vägen och 700 meter från bommarna vid Toresta. Den är beskriven i hembygdsboken *Det hände i Upplands-Bro*.

Grottans senare öden - varför den kommit att kallas Fridegårdsgrottan - kommer du att kunna läsa i nästa nummer av vår tidskrift *Kultur & Historia*. UKF har i brev till riksantikvarieämbetet påpekat grottans existens. Den finns märkligt nog inte medtagen i fornminnesregistret. Vi har också skrivit till Bygg- och miljökontoret och bett dem skydda grottan, när sprängmassorna från tunnelbygget skall deponeras enligt kontorets anvisningar.

UKF-verksamheten under hösten 1994

Arkeologidagen, med temat *Forntida färder*, kunde genomföras enligt de planer som vi presenterade i förra numret av vår medlemsinformation. Vi visade både Dalkarlsbacken - Ryssgraven och Draget-Hålvägarna-Fornborgen. Det var två guidade vandringar genom områdena på bägge ställena. Curt Dahlgren ansvarade för den försnämnda platsen och jag och Bålsta hembygdsförening och kulturnämnd för den senare. Sammanlagt deltog nästan 200 personer. Flertalet ansikten var för oss nya. Men så hade vi också fått förmånen att berätta om vårt arrangemang i radions P1 "Riksettan" veckan innan.

Vid *föredragen* fick vi ta del av aktuella bilder och reseberättelse från vikingabåten Aifurs färd till Novgorod genom en av expeditionsledarna. Vi fick höra om stadsbildningarna kring Mälaren från äldsta tid till nu. En aktuell redogörelse för eriksgatan lämnades. I den sista föreläsningen stod de nu avslutade och med amatörarkeologer genomförda undersökningarna på programmet.

Studiecirkeln kring de medeltida orterna i Bro härad omfattade fem studietillfällen. Det var första gången som riksantikvarieämbetet höll en sådan kurs. Erfarenheten var enbart positiv och man vill nu gärna komma ut i andra områden med sitt budskap. För oss som deltog var det en utomordentligt intressant kurs. Bland mycket annat fick vi en inblick i hur man bedrev ekonomiska manipulationer under medeltiden för att på olika sätt komma undan med lindrigare skatt.

I övrigt fortsätter det interna arbetet med intervjuer, studier och bearbetning av material kring vår bygd. Faktauppgifter om olika orter läggs in i ortnamnsdatabasen. Reklam för böcker har delats ut i över tusen brevlådor i främst Bro. Nu står Kungsängen i tur. Hjälp oss sälja våra böcker, påpeka deras värde som presentböcker i olika sammanhang. Böckerna är vår egentliga inkomst vid sidan av medlemsavgifterna.

Om du saknar något av det som brukar stå i vår medlemsinformation så betänkt att sådant nu finns i *Kultur & Historia*. Genom att köpa den åt dig själv och åt andra ger du UKF möjlighet att bedriva sin speciella form av hembygdsverksamhet.

Våra publikationer finns att köpa på biblioteken i Bro och Kungsängen, Bålsta bokhandel, i Art Center i Kungsängen

Kultur & Historia. 16 stora sidor i färg 40:-
Vad hände egentligen? del 1, del2, del3, 180:-

Du kan köpa våra böcker och tidningen vid julmarknaden i Bro centrum, lörd 17 december.

God jul

Börje Sandén